

A nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekmények viktimológiai kérdései

Bevezetés

Az elmúlt másfél évtizedben a sértetteknek-áldozatoknak a bűncselekmények létrejöttében való közrehatásuknak a kriminológia hazai művelői is egyre nagyobb jelentőséget tulajdonítottak. Nemcsak elméleti tanulmányokban vizsgálták a sértetté-áldozattá válás lehetőségeit, hanem végeztek olyan empirikus kutatásokat is, amelyek a bűncselekmény létrejöttének, körülményeinek, okainak mélyrehatóbb feltárása érdekében elemezték a sértetté-áldozattá válás feltételeit, folyamatát, esetleg meghatározottságát.¹

Uralkodó álláspont szerint azoknál a bűncselekményi csoportoknál a legerősebb a sértettek-áldozatok közrehatása, amelyeknél a támadás közvetlen és a megtámadott életét, testi épségét, egészségét sértik vagy veszélyeztetik. Ilyenek az élet és testi épség elleni bűncselekmények, a nemi erőszakok különböző változatai, valamint az egyes nagyon elleni erőszakos támadások.

¹ Egyebek mellett lásd *Király Tibor*: A sértett a büntetőeljárásban. Magyar Jog 1968 február; *Viski László*: A sértett szerepe ismert tettes ellen folyó nyomozásban. Rendőrségi Szemle 1969 július; *Károly Endre*: A viktimológia a modern kriminológia új irányzata. Bp. 1969.; *Tóth Tihamér*: Gondolatok a viktimológiáról. Belügyi Szemle 1969. 12. sz.; *Tóth Tihamér*: A viktimológiáról. Jogtudományi Közlöny. 1970. 8—9. sz.; *Rózsa János*: Az erőszakos nemi közösülések egyes kriminalisztikai és viktimológiai tapasztalatai. Belügyi Szemle 1971. 3. sz.; *Vigh József*: Erőszakos bűntettek áldozatairól. Belügyi Szemle 1970. 10. sz.; *Vigh József—Károly Endre*: A viktimológia szerepe, jelentősége a bűnüldözésben, különös figyelemmel az erőszakos bűntettekre. Bp. 1971.; *Irk Ferenc*: A közúti közlekedési balesetokozás viktimológiai tipológiájához. Magyar Jog és Külföldi Jogi Szemle. 1972. 5. sz.; *Bákóczy Antal*: A hazai kriminológiai kutatások kialakulása, fejlődése, perspektívája. Ügyészségi Értesítő. 1975. 3. sz.; *Raskó Gabriella*: A mai polgári viktimológia helyzete két nemzetközi szimpozion tükrében. OKKRI Tanulmányok. XV. kötet. Bp. 1978.: *Raskó Gabriella*: A III. nemzetközi viktimológiai szimpozion. Belügyi Szemle. 1980. 2. sz.; *Raskó Gabriella*: A női gyilkos áldozata. Magyar Jog. 1977 március.; *Rózsa János*: Viktimológia és szerepelmélet. Belügyi Szemle. 1979. 12. sz.; *Pál László*: A viktimológia néhány kérdése. Magyar Jog. 1979 december.; *Károly Endre*: A hazai és külföldi kriminálviktimológiai kutatások áttekintése. Belügyi Szemle 1979. 9. sz.; *Ferencz Zoltán*: A viktimológia egyes elméleti és gyakorlati kérdései. Dolgozatok az állam- és jogtudományok köréből. X. Pécs. 1979.; *Ferencz Zoltán*: Az alkalmazott viktimológia lehetőségeiről. Jogtudományi Közlöny. 1980 május.; *Tóth Tihamér*: A viktimológia jelentősége a bűnüldözésben. Magyar Jog 1980 július.; *Ferencz Zoltán*: A bűncselekmény-szituáció előzményei. Kriminológiai és viktimológiai fejlődésvázlat. Dolgozatok az állam- és jogtudományok köréből. XIV. Pécs. 1983.; *Fejezetek a szak-kriminológia köréből*. Szerk.: *Vigh József*. Bp. 1973.; *Ferencz Zoltán*: A bűnmegelőzés néhány viktimológiai kérdései. Belügyi Szemle. 1978. 10. sz.; *Tóth Tihamér*: A sértett szerepe a bűncselekmények minősítésében. Belügyi Szemle. 1980. 9. sz.; *Merényi Kálmán*: TEAM keretében végzett kriminológiai kutatás egyes kérdései. Acta Juridica et Politica. Tomus XXXII. Fasc. 2. Szeged. 1984.; *Bákóczy Antal*: Az emberölés. Bp. 1984.; *Tóth Tihamér*: A bűncselekmények sértetteinek kriminológiai vizsgálata. Belügyi Szemle. 1984. 5. sz.; *Korinek László*: Adalékok egy áldozati tipológiához. Belügyi Szemle. 1984. 3. sz.; *Cselley János—Huszár András*: A nemi erkölcs elleni bűncselekmények viktimológiai vonatkozásai. Belügyi Szemle. 1986. 6. sz.

Kriminológiai kutatást végeztünk nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekmények elkövetése miatt jogerős büntetésüket töltő elítéltek körében büntetésvégrehajtási intézetben.²

A következőkben a nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekmények sértettjeit, valamint az elkövetőkhöz való viszonyukat, kapcsolataikat vizsgáljuk.

A) A nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekmények sértettjeinek főbb személyiség-jellemzői

1. A sértettek kor és iskolai végzettség szerinti megoszlása

A bűncselekmény jellegéből, valamint az esetek minősítés szerinti megoszlásából következően úgy véltük, hogy a sértettek átlagos életkora jóval alatta marad az elkövetők átlagos életkorának, a passzív alanyok túlnyomó részt a fiatalkorúak és a fiatal felnőttek korcsoportjaiból kerülnek ki.

A sértettek átlagos életkora 21 év, a szórás igen magas 11,07 korév. Gyenge közepes (0,312) pozitív előjelű aszimmetria jelentkezik, vagyis a fiatalabb korosztályok sérelmére elkövetett cselekmények a dominálóak.

Legmagasabb arányban a tizenhét-tizennyolc évesek korcsoportja részesedik, eléri az esetek egyötöd részét (20,0%). Egyenlő a részvétele a tizenhárom-tizennégy, valamint a tizenöt-tizenhat évesek korcsoportjának (14,0—14,0%) és csaknem egyenlő a tizenegy-tizenkettő, illetve huszonegy-huszonöt évesek korosztályába tartozóknak (11,0—12,0%). Figyelemre méltó, hogy a negyvenhat éven felüliek aránya is majdnem eléri az esetek egytized (9,0%) részét és roppant sajnálatos, hogy 3,0%-ban tíz éven aluli sértettet ért szexuális támadás. A tizenkét éven aluliak, az ún. védett korosztályba tartozók részesedési aránya meghaladja az esetek egytized részét (14,0%) és a tizenhét és húsz év közötti korcsoport tagjai közül került ki a sértettek több mint fele (53,0%). A megrontás bűncselekményének is passzív alanyai lehettek volna 14,0%-ban, és fiatalkorú volt több mint egyharmad részük (34,0%). Az ún. fiatal felnőttek részesedési aránya majdnem eléri az esetek egyötöd részét (17,0%), a fiatalkorúak és a fiatal felnőttek adják az esetek több mint felét (51,0%). A húsz éven aluliak részvételi aránya meghaladja az esetek kétharmad részét (67,0%).

Igen figyelemre méltó, hogy az általunk észlelt értékek az alacsonyabb korosztályok tekintetében mennyire közeliek a *Rózsa—Münnich* által mért adatokhoz, nagyobb eltérés csak a fiatalkorúaknál jelentkezik, ahol a mintánkban előforduló arány pontosan kétszerese az általuk készített felmérésben meglévő értéknek.³

A két felmérés eredménye közötti csekély eltérés azért is sokatmondó, mert a kutatások között legkevesebb tizenkét év telt el, amely idő alatt nemcsak a bűnözés volumene változott

² Lásd részletesen: *Merényi Kálmán*: Nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekmények miatt elítéltek körében büntetésvégrehajtási intézetben végzett kriminológiai kutatás módszertani kérdései. *Acta Juridica et Politica*. Tomus XXXVI. Fasciculus 11. Szeged. 1987.

³ *Rózsa János—Münnich Iván*: Az erőszakos nemi közösülés kriminológiája. OKKRI. Tanulmányok IX. k. Bp. 1972. 76. p.; *Légrády Györgyné*: Galerik szexuális bűnözéséről. OKKRI. Tanulmányok. 10. K. Bp. 1973. 117. p.; *Vauró István*: Budapesti elbírált erőszakos nemi közösülések kriminálstatisztikai vizsgálata. Jogtudományi Közlöny. Bp. 1973. 10. sz. 544. p. Egy, a Belügyminisztérium által végzett felmérés eredménye szerint 1982. évben az erőszakos közösülések sértettjei közül több mint egynegyed (25,3%) részük volt gyermekkorú, 21,3% fiatalkorú, fiatal felnőtt volt 14,8% huszonöt és ötvenkilenc év közötti 26,1% és hatvan éven felüli 10,1%. Az összehasonlításnál azonban tekintetbe kell venni, hogy amíg kutatásunkban valamennyi nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekmény sértettjeinek életkora szerinti megoszlását vizsgáljuk, addig az előzőekben ismertetett adatok csak az erőszakos közösülésekre vonatkoznak. Vö. *Rózsa János*: Szexuális bűnözés. Bp. 1977. 268. p.

meg, hanem szerkezete is némileg átalakult. A nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekmények elkövetési módjának főleg a csoportosan, gátlástalanul megvalósított formáinak fokozott előtérbe nyomulása, intenzitása azonban a sértettek életkori megoszlását nem befolyásolta.

A nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekmények életkori megoszlásának vizsgálata igazolta feltevésünket, ugyanis a sértettek túlnyomórészt a húsz éven aluliak korcsoportjából kerültek ki, a passzív alanyok átlagos életkora 38,1%-kal volt alacsonyabb az elkövetők átlagos életkoránál.

A sértettek iskolai végzettség szerinti megoszlását vizsgálva észleltük, hogy 18,0%-ban sem a periratokban nem találtunk adatokat, sem pedig az elkövető nem tudott e kérdésben felvilágosítást adni. Analfabéta volt, illetve iskolába nem járt 3,6%. Az általános iskola alsó tagozatát 14,6%, ötödik-hatodik osztályát 15,9%, hetedik osztályát 4,8% járta ki és pontosan a sértettek fele (50,0%) végezte el az általános iskolát. A középiskola négy osztályát 1,2% fejezte be, érettségi vizsgát 6,0% tett. Felsőfokú végzettsége szintén 1,2%-nak volt.

Az analfabéták egyharmad-egyharmad (33,3—33,3%) része a tizenhárom-tizennégy, a huszonegy-huszonöt és a negyvenhat éven felüliek korosztályából kerültek ki. Az általános iskola 1—4 osztályát végzetek közül legnagyobb — több mint egynegyed részben (25,6%) a negyvenhat éven felüliek szerepeltek, a tizenegy-tizenkét évesek, valamint a tíz éven aluliak részvételi aránya megegyezik (21,4—21,4%), a fennmaradó 28,6% négy korosztályba tartozók között oszlott meg.

Az általános iskola 8 osztályát végzetek több mint fele (58,5%) a tizenöt-tizennyolc évesek korcsoportjából került ki. Magasabb arányban (17,0%) még a huszonegy-huszonöt évesek korosztálya szerepelt.

Igen figyelemreméltó, hogy nem fejezte be az általános iskolát tizennégy éves korig — tehát túlkoros volt — a sértettek majdnem egynegyed része (24,3%), ebből pontosan a fele (50,0%) elmúlt húsz éves.

Az érettségi vizsgát tettek közül azonos, kétötöd (40,0%) részben a tizenhét-tizennyolc és a huszonegy-huszonöt évesek, egyötöd részben (20,0%) pedig a tizenkilenc-húsz év közöttiek vettek részt.⁴

A sértettek iskolai végzettség szerinti megoszlását vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a passzív alanyoknak csupán 8,5%-a folytatott közép-, illetve felsőfokú tanulmányokat és csaknem kilencetized (87,8%) csupán alsófokú oktatásban részesült, de ezen belül több mint fele (56,9%) el is végezte az általános iskola nyolc osztályát.

Az iskolai végzettség ilyen irányú megoszlása nem meglepő, tekintettel arra, hogy a bűncselekmények több mint felét (52,0%) követték el községben és tanyán.

2. A sértettek életkorá a bűncselekmény minősítése szerint

A nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekményeknél a koréveknek mind az elkövetők, mind a sértettek körében döntő, a büntethetőséget, illetve a minősítést meghatározó jelentősége van.

A természet elleni fajtalanlás anyja csak tizennyolcadik életévét betöltött személy lehet, valamint a megrontás két változatánál is az alannyá válás feltétele a tizennyolcadik életév betöltése.⁵

A megrontás bűncselekményének passzív alanyává csak a tizennegyedik életévét be nem töltött személy válhat, és a kerítés egyik minősített esetét követi el az, aki tizennyolcadik életévét meg nem haladott személyt szerez meg más részére közösülés vagy fajtalanlás végett haszonszerzés céljából.⁶

⁴ Légrádyné: i. m. 205. p.; Vö. Vavró: i. m. 545. p.

⁵ Btk. 199. §, illetve 201. § (2) és 202. § (2)

⁶ Btk. 201. § (1), (2), 202. § (1), illetve 207. § (3).

Végül a törvény rendelkezése alapján erőszakosnak minősül mind a külön, mind pedig az azonos neműek közötti szexuális érintkezés abban az esetben, amikor az egyik fél tizenkét éven aluli, még akkor is, ha a nemi aktusba beleegyezett, vagy ő maga kezdeményezte.⁷

A sértett életkorának a bűncselekmény minősítése szerinti összevetése előtt feltételeztük, hogy a függő helyzetet kihasználva történő elkövetés esetén többségében gyermekkorúak, többek által végrehajtott cselekmények esetén viszont inkább a fiatalkorúak sérelmére követték el a cselekményt.

Az erőszakos közösülés alapeseténél a tizenöt-tizennyolc évesek korcsoportja eléri az esetek kétötöd (40,0%) részét és egyenlő arányban, majdnem egyötöd-egyötöd (18,1%) részben vesznek részt a huszonegy-huszonöt évesek, valamint a negyvenhat éven felüliek. A tizenhárom-tizennégy, a harmincegy-harmincöt és a negyvenegy-negyvenhat évesek korcsoportjából nem került ki sértett, de igen sajnálatos, hogy az esetek csaknem egytized (9,0%) részében a passzív alany nem érte el a tizenkettedik életévét.

Többek által elkövetett cselekmények esetén legmagasabb arányban, az esetek kétötöd (41,3%) részében a sértettek fiatalkorúak voltak és a huszonöt éven aluliak részvétele meghaladja a háromnegyed (76,0%) részt. Tizenkét éven aluli sértettet nem találtunk, azonban az esetek csaknem egytized (8,6%) részében a sértett elmúlt negyven éves.

A függő helyzetet kihasználva végrehajtott bűncselekmények közül a sértettek kétharmad (66,6%) része volt gyermekkorú és egynegyed arányban (25,0%) a passzív alanyok nem haladták meg a tizenkettedik életévüket. Fiatalkorú volt egynegyed (25,0%) és tizennyolc éven aluli több mint kilencetized (91,6%) részük.

Szemérem elleni erőszak alapesetének sértettje minden esetben tizenkét éven aluli volt és a minősített tényállás megvalósulásakor egyharmad (33,3%) részben a passzív alany életkora szintén nem haladta meg a tizenkét évet.

A homoszexuális cselekmények — alap- és minősített eseteit együttvéve — sértettjei minden esetben a tizenkét éven aluliak korosztályából kerültek ki.

Gerontofília esetében az még magyarázható, hogy ittas vagy olyan személyek, akiket a szexuális élettől tartósabb ideig elzártak, egyedüli, magányos sértetteket támadtak meg, de teljesen érthetetlen, amikor a fiatalabb korosztályba tartozó elkövetők csoportosan negyven éven felüli személyek sérelmére többes elkövetési formában valósították meg a bűncselekményt.

Természet elleni fajtalanság eseteiben a sértettek igen alacsony életkora nem meglepő. Nem meglepő egyrészt, mert a passzív alanyok normális szexuális ösztönük következtében elve idegenkedtek az intímabb kapcsolattól és életkoruknál fogva ellenállásra kevésbé voltak képesek. A másik ok, amelynél fogva nem tartjuk meglepőnek a sértettek igen alacsony életkorát, az elkövetőnek a szexuális partner iránti érzelmeiből fakad. Az általunk vizsgált személyek ugyanis minden esetben ún. aktív homoszexuálisok közé tartoztak, vagyis a nemi kapcsolatban övéké volt a férfi szerep. Ebből következően a sértettben a „nőt”, szexuális vágyuk kielégítésének eszközeit látták, kívánták és ebben a felfokozott érzelmi állapotban hajtották végre cselekményüket.

A vizsgálatba bevont elkövetők az interjúk során egybehangzóan mondták el, hogy eddigi életük során valamennyi esetben szexuális partnert a jóval fiatalabb korosztály tagjai közül kerestek és velük egyidős, netán idősebb férfit nem „kivántak meg”, sőt ilyen korú férfiak esetleges közeledését határozottan és egyértelműen elutasították.

⁷ Btk. 210. §.

3. A sértettek családi állapota és foglalkozása

A passzív alanyok életkorának és iskolai végzettségének vizsgálatán túlmenően fontosnak tartottuk családi állapotuk és foglalkozásuk, vagyis szociális helyzetük feltárását is.

Családi állapotukat illetően feltételeztük, hogy a passzív alanyok döntően a hajadonok és az iskolai tanulók köréből kerülnek ki. Feltételezésünket főleg a sértettek életkora szerinti megoszlása, valamint a bűncselekmények minősítése alapján létrejött csoportjaira alapoztuk. Nevezetesen arra, hogy a sértettek döntő hányada húsz éven aluli volt és a függő helyzet kihasználásával, valamint a többes elkövetési formával megvalósított bűncselekmények aránya csaknem elérte az esetek háromnegyed részét.

A részletes elemzés előtt megállapítottuk, hogy a sértettek foglalkozására nézve csaknem egyötöd (17,0%) részben adatokat nem találtunk.

Hajadon volt a sértettek csaknem háromnegyed (74,0%), házas majdnem egyötöd (18,0%) részük. Özvegy és elvált (4,0—4,0%) részét.

Tanuló volt a sértettek majdnem kétötöd (39,8%) része. A háztartásbeliek és segéd-munkások aránya megegyezett, alig maradt el az esetek egyötöd (18,0%) részétől. Szakmunkás volt 10,9%, betanított munkás 7,3%. Vendéglátóipari felszolgáló 4,8%, szellemi foglalkozású 1,2%-ban vált a bűncselekmény passzív alanyává. A fizikai dolgozók aránya meghaladja az esetek több mint egharmad (36,1%) részét.

A hajadonok majdnem fele (44,5%) volt tanuló, és csaknem egyötöd (17,5%) részük segédmunkás, egytized (9,4%) arányban szakmunkás és 8,1%-ban betanított munkás. A háztartásban dolgozott 5,4%, szellemi foglalkozású 1,3% volt, 13,9%-ban a hajadonok foglalkozására adatokat nem találtunk. A fizikai dolgozók aránya meghaladja a hajadonok egyharmad (33,7%) részét.

A házások egyharmad (33,3%) része volt háztartásbeli és az összes vendéglátóipari dolgozó is ebbe a kategóriába tartozott. A fizikai dolgozók részvétele meghaladja a sértettek egynegyed (27,7%) részét. Valamennyi özvegy családi állapotú háztartásban dolgozott, az elvált háztartásbeliek aránya 25,0%.

Az iskolai tanulmányokat folytatók mindegyike hajadon volt. A fizikai dolgozók több mint négyötöde (83,3%) volt hajadon és 16,7% házas. A háztartásban dolgozók közül legmagasabb arányban (40,4%) a házások szerepeltek, a hajadonok és az özvegyek részvétele azonos (26,6—26,6%), 6,6% volt özvegy. Amint már említettük, valamennyi vendéglátóipari dolgozó házas és az összes szellemi foglalkozású hajadon volt.⁸

A sértettek családi állapotát és foglalkozását vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a hipotézisünk beigazolódtott. A kapott eredményeket elemezve egyértelműen kitűnik, hogy a sértettek döntő többsége hajadon és nagyobb részben iskolai tanuló volt. Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy a fizikai dolgozók aránya is meghaladja az esetek egyharmad részét.

4. A sértett szellemi vagy testi fogyatékosága, valamint érintetlensége a cselekmény minősítése szerint

A korábbiakban már utaltunk rá, hogy a nemi erkölcs elleni erőszakos támadások sértettjeinek igen magas a victimilis szerepe a bűncselekmények létrejöttében. Úgy gondoltuk a jobb megismerést, a sértetté válás lehetősége körülményeinek feltárását elősegíti, ha

⁸ Vö. *Légrády*: i. m. 205. p.; *Vavró*: i. m. 545. p. A már idézett belügyminiszteri felmérés szerint munkás volt 28,2%, tisztviselő és értelmiségi 4,8%, önálló és egyéb foglalkozású 0,8%, nyugdíjas-eltartott 25,8%, foglalkozás nélküli 2,3% és külföldi 0,8%. A tanulók részvétele itt is a legmagasabb, meghaladja az esetek egyharmad (37,3%) részét.

megvizsgáljuk, hogy szenvedtek-e, és ha igen milyen arányban a sértettek szellemi vagy testi fogyatékoságban, illetve a bűncselekmény előtt már folytattak-e szexuális tevékenységet, vagy érintetlenek voltak.

Kérdésként merült fel, hogy a szellemi vagy testi fogyatékoságban szenvedők gyakrabban válnak-e a bűncselekmény sértettjeivé, mint az egészségesek, illetve az érintetlen, tapasztalatlan egyén a jobban megközelíthető a már rendszeresen nemi életet élő, tehát az esetleges következményeket, a valós szándékot felismerő személynél.

A sértettek szellemi fogyatékoságának megítélésénél csupán a periratokra voltunk utalva, azonban a beszámítási képesség hiányának mértékét így sem tudtuk megállapítani, az iratokban csak általánosan és szinte mellékesen utaltak a sértett esetleges szellemi fogyatékoságára. Nyolc százalékban a sértett szellemi fogyatékoságának meglétét vagy hiányát megállapítani nem tudtuk.

Szellemi fogyatékoságban mindössze 3,0% szenvedett, majdnem kilenctized részben (89,0%) nem állt fenn elmebetegség vagy gyengeelméjűség, testi fogyatékos 6,0% volt. Érintetlen volt a sértettek kétötöd (40,0%) része, a cselekményt megelőzően már élt nemi életet háromötöd (60,0%) részük.

Az érintetlenek pontosan fele (50,0%) a függő helyzet kihasználásával vált sértetté, 15,0% ellen az erőszakos közöszülés alapesetét és 17,5% sérelmére a többes elkövetési formát valószínűsítették meg. A korábban már szexuális tevékenységet folytatók közül az arány a következő: erőszakos közöszülés alapesete több mint egynegyed (26,6%), függő helyzet kihasználásával elkövetve 6,6% és a többes elkövetési alakzatot csaknem kétharmad (65,0%)-ban követték el.⁹

Előző értékelésünk alapján megállapíthatjuk, hogy a szellemi vagy testi fogyatékoságban szenvedő sértettek aránya igen csekély, a kettő együtt nem éri el az esetek egytized részét.

A bűncselekményt megelőzően érintetlen sértettek kisebb arányban váltak a bűncselekmény passzív alanyává, vagyis a victimális közrehatásuk alacsonyabb értékű volt.

A nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekmények sértettjeinek főbb személyiségjellemzőit tekintve összefoglalva megállapíthatjuk, hogy:

- a sértettek döntően a húsz éven aluliak korcsoportjából kerültek ki;
- viszonylag nagyobb arányban valósult meg pedofília, illetve gerontofília;
- az általános iskolát a sértetteknek majdnem fele végezte el, a túlkorosok aránya csaknem eléri az egynegyed részt;
- összefüggés áll fenn a sértettek iskolai végzettség szerinti megoszlása és a bűncselekmény elkövetésének földrajzi helye között;
- korreláció mutatható ki a sértettek életkora és a bűncselekmények minősítése között;
- a homoszexuális cselekmények valamennyi sértettje tizenkét éven aluli személy volt;
- a sértettek túlnyomó többsége a bűncselekmény elkövetésekor hajadon volt;
- a sértettek csaknem kétötöde iskolai tanulmányokat folytatott, több mint egyharmad részük volt fizikai dolgozó;
- az iskolai tanulmányokat folytató és fizikai dolgozó hajadonok voltak a legveszélyeztetettebbek, részvételi arányuk meghaladja az esetek kilenctized részét;
- kevés számban találtunk a sértettek között szellemi vagy testi fogyatékos. A korábban szexuális életet élők aránya meghaladja az érintetlenek arányát;
- túlnyomórészt a korábban nemi életet élő személyek váltak a többes elkövetési alakzat sértettjeivé, és döntően az érintetlenek a függő helyzet kihasználásával elkövetett bűncselekmények passzív alanyaivá.

⁹ Vö. *Rózsa—Münnich*: i. m. 78—79. p., valamint 97—103. p. és *Vavró*: i. m. 545. p.

1. A sértett és az elkövető életkora

A sértett és az elkövető kapcsolatánál elsődlegesen életkorukat vetettük össze, nevezetesen azt vizsgáltuk, hogy kimutatható-e korreláció a sértettek és az elkövetők életkora között.

Miután megállapítottuk, hogy az elkövetők átlagos életkora 38,1%-kal magasabb a sértettek átlagos életkoránál, feltételeztük, hogy nemcsak az ún. fiatal felnőttek támadták meg a velük egykorú vagy fiatalabb sértetteket, hanem a harminc éven felüli elkövetők is inkább a fiatalabb korosztály tagjai sérelmére valószínűsítették meg a nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekményeket.

A sértettek és az elkövetők életkorának összehasonlításánál figyelembe kell venni, hogy a kutatás során csupán a felnőtt korú elkövetők által megvalósított bűncselekményeket vizsgáltuk.

A védett korban lévő tizenkét éven aluliak sérelmére döntő többségében (85,7%) harminc éven felüli elkövetők valószínűsítették meg a bűncselekményt. A fennmaradó 14,3% is elmúlt huszonkét éves. A tizennégy éven aluliak sérelmére háromötöd (60,7%) részben szintén a harminc éven felüliek követték el a bűncselekményt, a huszonkét éven felüli elkövetők aránya csaknem eléri a kilenctized (85,7%) részt. Figyelemre méltó viszont, hogy a fennmaradó 14,3%-ban az elkövetők nem érték el a huszadik életévüket.

A fiatalkorúakat majdnem kétharmad (64,7%) részben a huszonhat éven aluliak támadták meg, a negyven éven felüli elkövetők aránya alig haladja meg az egytized (11,7%) részt.

A húsz éven aluliak sérelmére elkövetett bűncselekmények tekintetében a megoszlás következő: csaknem egyötöd (19,4%) részben húsz éven aluli, több mint egynegyed (28,4%) részben ún. fiatal felnőttek, kétötöd (40,3%) részben a huszonhat és negyven év közöttiek és több mint egytized (11,9%) részben negyven éven felüliek valószínűsítették meg a bűncselekményt. A huszonegy-huszonöt éves korosztályt fele-fele arányban a húsz-huszonhat, valamint a huszonhat-harmincöt éves elkövetők részéről érte támadás.

Az ún. fiatal felnőttek (19—25 év) sérelmére több mint fele (52,9%) arányban szintén a fiatal felnőtt elkövetők, csaknem egynegyed (23,6%) részben a harmincegy-harmincöt évesek és több mint egytized (11,7%) arányban a harminchat éven felüliek valószínűsítették meg a bűncselekményt.

A huszonhat és negyven év közötti sértettek esetében a szóródás igen nagy, nem találtunk húsz éven aluli és negyven éven felüli elkövetőt.

A negyven-negyvenhat évesek korosztályába tartozó sértettek fele-fele arányban a jóval fiatalabb, a huszonkettő-huszonhárom, valamint a huszonnégy-huszonhat évesek korcsoportjából kikerülő elkövetők támadták meg.

Igen figyelemreméltó a negyvenhat éven felüli sértetteket ért nemi erőszak elkövetőinek korcsoportok szerinti megoszlása, részesedési arányuk a következő: majdnem egynegyed (22,3%) részben az elkövetők húsz éven aluliak voltak, kétharmad (66,6%) részük huszonhat vagy negyven év közötti és csak 11,1% haladta meg a negyvenhatodik életévet. A negyven éven aluli elkövetők aránya majdnem eléri az esetek kilenctized (88,8%) részét.

A húsz éven aluli elkövetők majdnem kilenctized (86,7%) részben szintén húsz éven aluliak sérelmére valószínűsítették meg a bűncselekményt. Roppant elgondolkodtató, hogy a fennmaradó 13,7%-ban viszont a sértett elmúlt negyvenhat éves.

A húsz-huszonhat év közötti elkövetők több mint háromnegyed (78,1%) részben szintén a huszonöt és csaknem háromötöd (59,3%) részben a húsz éven aluli sértettek ellen valószínűsítették meg a bűncselekményt.

A huszonhat és negyven év közötti korcsoport részesedése a következő: egynegyed

(25,0%) részben a sértett nem haladta meg a tizenkettedik életévet és kétötöd (40,9%) részben a sértett tizennégy éven aluli volt. Fiatalkorú volt a sértettek csaknem egytized (9,0%) részben és húsz éven aluli sértettet támadtak meg háromötöd (61,3%) arányban. Figyelemre méltó, hogy a negyvenhat éven felüli sértettek sérelmére elkövetett erőszakos támadásokból a fenti korosztály kétharmad (66,6%) arányban részesedik.

A negyven éven felüliek azonos, 42,8—42,8%-ban tizennégy éven aluli, illetve fiatalkorú sértettet támadtak meg, és majdnem kilencetized (88,8%) részben a passzív alany nem töltötte be a huszadik életévet. Egyötöd (20,0%) részben a negyvenhat éven felüli elkövető negyvenhat éven felüli sértettet támadott meg.

A sértettek és az elkövetők életkorát vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a húsz éven aluli sértetteket csaknem kilencetized (88,0%) részét negyven éven aluli elkövetők támadták meg.

A tizenkét éven aluli sértettek sérelmére elkövetett cselekményekben a harminc éven felüli elkövetők részesedési aránya a domináló (85,7%).¹⁰

2. A sértett életkora és az elkövetőhöz való viszonya

Igen lényegesnek tartottuk több aspektusból is megvizsgálni a sértettnek az elkövetőhöz fűződő viszonyát. Úgy gondoltuk, hogy legelőször kettőjük viszonyát a sértett életkora szempontjából próbáljuk felderíteni.

A sértett és az elkövető életkora közötti összefüggéseket is alapul véve feltételeztük, hogy az elkövetővel rokoni, akár vérségi, akár nevelői viszonyban lévő sértettek életkora jóval alacsonyabb, mint azoké a passzív alanyoké, akik az elkövetővel közeli viszonyban nem álltak. Hipotézisünket alátámasztotta a sértett életkorának a bűncselekmény minősítésével való összevetés alapján nyert eredmény is.

A bűncselekményi kategória jellegéből következően úgy véltük, hogy a sértettek jelentős részét az elkövető nem, vagy csak futólag ismerte, illetve közvetlenül a cselekmény elkövetése előtt kerültek személyes kapcsolatba.

Feltételezésünket támogatta az a közismert tény is, hogy a nemi cselekmények megvalósításakor a sértett az elkövetővel szükségszerűen és óhatatlanul huzamosabb ideig tartó, igen közeli személyes kapcsolatba kerül, testileg érintkeznek, amely a felismerést, az elkövető kiletének felderítését nagymértékben elősegíti.

Ismeretlen volt a sértett az esetek egynegyed (25,0%) részében, ismeretlen és alkalmi ismerős sérelmére követték el a cselekmények majdnem kétötöd (39,0%) részét, az ismerősök és alkalmi ismerősök aránya is alig maradt el az előbbi értéktől (38,0%). Vérségi vagy egyéb, igen szoros rokoni kapcsolatban volt a sértett az elkövetővel a vizsgált esetek több mint egynegyed (26,0%) és korábban ismerte az elkövető a sértettet majdnem egynegyed (24,0%) részben. A sértett az elkövetőnek szeretője volt 4,0%-ban, hozzátartozója 3,0% és munkatársa 2,0%. Egyéb kapcsolatban volt a sértett az elkövetővel 2,0%-ban.

A vérségi vagy egyéb szoros rokoni kapcsolatban lévők közül csaknem kétharmad (65,4%) részben édes lánya, több mint egynegyed (26,9%) arányban nevelt lánya és 7,7%-ban édesanyja sérelmére valósította meg az elkövető a bűncselekményt.

A tizenkét éven aluli sértettek több mint kétötöd (42,8%) részben vérszerinti, egyötöd (21,4%) arányban nevelt lányai voltak az elkövetőknek. Ugyanilyen arányban (21,4%) ismeretségi kapcsolat állt fenn közöttük és 14,4, %-ban ismeretlen személyt támadott meg az elkövető.

¹⁰ Vö. *Vavró*: i. m. 544. p.

A tizenkét és tizennégy év közötti korcsoportból több mint egyharmad (35,8%) részben édes lánya és 14,2%-ban nevelt lánya volt a sértett az elkövetőnek.

A negyven éven felüli sértettek közül egyenlő arányban 13,4—13,4% a passzív alany az elkövetőnek édesanyja, illetve hozzátartozója volt. Több mint egynegyed (26,6%) részben ismerősét támadta meg az elkövető és kétötöd (40,0%) arányban ismeretlen volt a sértett. Nem lehetett a kapcsolatot megállapítani 6,6%-ban.¹¹

A sértetteknek az elkövetőhöz való viszonyát életkoruk alapján történt elemzések megállapíthatjuk, hogy feltételezéseinek beigazolódtak. Az elkövetővel hozzátartozói viszonyban álló sértettek döntően az alacsonyabb korcsoportból kerültek ki, a passzív alanyok több mint kilencetized része nem haladta meg a huszadik életévét. Igen sajnálatos és ugyanakkor megdöbbentő, hogy az esetek majdnem egyötöd részében egyeneságbeli rokonát, fel- illetve lemenőjét kényszerítette nemi aktusra az elkövető.

Az egyéni elbeszélgetések során nyert tapasztalatok alapján kitűnt, hogy a későbbiek során sértetté vált személyeket az elkövetők röviddel a bűncselekmény végrehajtása előtt látták először, illetve ismerték meg őket. Legtöbbjükéről jóformán semmit sem tudtak legfeljebb kereszt-, vagy becenevüket ismerték meg a bemutatkozás során vagy a későbbi beszélgetések folyamán. Így a victimális szituációs lehetőség a sértetté válás szempontjából az ismeretlen és alkalmi ismerős csoportokat együtt lehet kezelni, csaknem az esetek kétötöd részében e két kategóriába tartozó személyek sérelmére követték el a bűncselekményt.

3. Az elkövetők életkora és a sértettekhez való viszonya

Az előzőekben a sértetteknek az elkövetőkhöz való viszonyát a passzív alanyok életkorával összefüggésben vizsgáltuk. Úgy véltük, nem érdektelen, ha a kettőjük között meglévő kapcsolatot az elkövetők életkora szempontjából is elemezzük, megpróbáljuk megállapítani, hogy van-e az elkövetők között olyan korcsoport vagy korcsoportok, amelyek meghatározó összefüggést mutatnak a sértetteknek hozzájuk fűződő viszonyukkal.

A sértettek életkora alapján végzett elemzés is megerősített bennünk abban a feltevésünkben, hogy a fiatalabb és középkorú korosztályok tagjai nagyobb részben a velük hozzátartozói kapcsolatban nem lévő sértetteket támadták meg, az átlagos életkort (29 év) betöltött elkövetők viszont a rokoni-vérségi, illetve nevelési-felügyeleti viszonyban álló passzív alanyokat kényszerítették a nemi kapcsolat folytatására vagy eltűrésére.

A harminc éven aluli elkövetők — akik a vizsgált személyek háromötöd (60,0%) részét adják — csaknem egyharmad (30,3%) részében ismeretlen, egyötöd (20,0%) arányban alkalmi ismerős és egyharmad (33,3%) részben ismerős személyek sérelmére követték el a

¹¹ Vö. Rózsa—Münnich: i. m. 76. p.; Légrádyné: i. m. 205—206. p.; Vavró: i. m. 545. p. A Belügyminisztérium által végzett felmérés adatai szerint a sértett és az elkövető között vérségi kapcsolat 9,8%-ban, házastársi-élettársi viszony 1,5%-ban, egyéb hozzátartozói kapcsolat 2,8%-ban állott fenn. Ismerte a sértettet az elkövető 52,2%-ban, az ismeretlen, sértettek aránya meghaladja az esetek több mint egyharmad (33,7%) részét. Egy, az NSZK-ban végzett felmérés során Michael C. Baumann öt év során elkövetett erőszakos szexuális bűncselekmények sértettjeit vizsgálta. A sértettek 12—20 év közöttiek voltak és a kutató 112 interjú elemzése alapján a következő megállapításokat teszi: Az elkövető „rendszerint” ismerőse a sértettnek, tehát nem igazolódott az a korábbi feltevés, mely szerint vendégmunkások, a veszélyes idegenek ellen kell óvni a leánygyermekeket. Míután az elkövető a családnak „rendszerint” igen jó ismerőse volt, s sértetteknek csupán 33,3%-a állt ellen aktívan, fele nem ellenkezett, passzív magatartást tanúsított. Igen érdekes, hogy a sértettek 15,0%-a provokatív, kacérkodó magatartásával idézte elő a cselekményt. A megkérdezettek 37,0%-a vélte úgy, hogy a cselekmény következtében sérelem, károsodás érte, 63,0% szerint nem érte injuria. Primer sérelmet a sértettek szociális környezetébe jelent, mint másodlagos victimizációs ártalom. Véleményük szerint igazi megrázkódtatást a büntetőeljárás procedurái okoztak. Block, R.: Victimization and fear of crime. World perspectives. Chicago, 1984. 61—63. p.

bűncselekményt. Szeretőjét 6,6%-ban támadta meg az elkövető, hozzátartozója és munkatársa 3,3—3,3%-ban, anyja és édeslánya 1,6—1,6%-ban vált a bűncselekmény passzív alanyává.

Az ismerősök és alkalmi ismerősök több mint fele (53,4%), az ismeretlen és alkalmi ismerősök pedig fele (50,0%) arányban részesedtek a harminc éven aluli elkövetők által megvalósított bűncselekmények sértettjei közül.

A harminc évet meghaladó elkövetők (40,0%) döntő hányada (60,0%) a vele vérségi-rokoni, valamint nevelési-felügyeleti viszonyban lévő sértettet kényszerítette a nemi cselekményre. Ismeretlen volt a sértett csaknem egyötöd (17,5%) részben, ismerős 10,0% arányban, alkalmi ismerős 5,0% hozzátartozója 2,5%-ban. Nem lehetett a kapcsolatot megállapítani 5,0%-ban.

A sértett rokoni-vérségi, valamint nevelési-felügyeleti viszonyban lévő elkövetők közül majdnem kétharmad részben (64,4%) édeslánya, 26,9%-ban nevelt lánya és 7,7%-ban édesanya sérelmére valósította meg a bűncselekményt. Vérségi-rokoni, valamint nevelési-felügyeleti viszonyban lévő személyeket több mint kilenctized részben (92,3%) a harminc éven felüli elkövetők kényszerítették a nemi cselekményre, de valamennyi azonos cselekmény esetében huszonnegyedik életévüket meghaladták az elkövetők. Az ismeretlen sértetteket majdnem háromnegyed (72,0%) részben a harminc éven aluliak támadták meg, a harmincöt éven aluliak aránya meghaladja a kilenctized (92,0%) részt.

Ismerős és alkalmi ismerős személyek sérelmére megvalósított bűncselekmények körében a helyzet a következő: a harminc éven aluli elkövetők részvételi aránya meghaladja az e kategóriában elkövetett cselekmények több mint nyolctized (84,2%) részét, a legidősebb elkövető sem haladta meg a negyvenhatodik életévét.

Az ismeretlen és alkalmi ismerős sértetteket több mint háromnegyed (76,9%) részben ugyancsak a harminc éven aluli elkövetők kényszerítették a nemi cselekményre.

Az elkövetőknek a sértetthez fűződő viszonyát saját életkoruk szerint történt összehasonlítás alapján megállapíthatjuk, hogy a harminc éven aluli elkövetők nagyobb részben „idegen” sértetteket támadtak meg, a középkorúak és idősebbek viszont döntően a velük vérségi-rokoni, illetve nevelési-felügyeleti viszonyban lévő passzív alanyokat kényszerítették a szexuális cselekményre, illetve eltűrésére.

4. A sértettek és az elkövetők családi állapota

A korábbiakban már külön-külön vizsgáltuk és elemeztük az elkövetők és sértettek családi állapotát. Megállapítottuk, hogy amíg az elkövetők alig több mint kétharmad (39,0%) része volt nőtlen, addig a sértettek csaknem háromnegyed (74,0%) arányban a hajadonok közül kerültek ki.

A következőkben a sértettek és az elkövetők családi állapot szerinti megoszlását vizsgáljuk, feltárni igyekszünk az összefüggéseket, nevezetesen azt, hogy a családi állapot befolyásolja-e az elkövetőket a sértettek kiválasztásában azok családi jogállásuk tekintetében.

A nőtlen elkövetők pontosan kétharmad (66,6%) részben hajadonokat támadtak meg, majdnem egynegyed (23,1%) arányban házas, 7,6%-ban elvált és 2,7%-ban özvegy volt a nőtlenek által elkövetett bűncselekmények sértettjeinek részesedése.

A házas elkövetők döntő többsége (85,4%) szintén hajadonok sérelmére követte el a bűncselekményt, egytized (10,5%) házas és 4,1%-ban özvegy volt a sértett.

Az elvált elkövetők csoportjából fele (50,0%) részben hajadonok, egyharmad (33,4%) arányban házas családi állapotú sértetteket támadtak meg, azonos, 8,3—8,3%-ban elvált, illetve özvegy volt a sértett. Az egy fő (1,0%) özvegy, hajadont kényszerített a nemi cselekményre.

A hajadonok sérelmére megvalósult bűncselekmények közül több mint egyharmad (35,1%) részben nőtlen, több mint fele (55,4%) arányban házasságban, csaknem egytized (8,2%) részben elvált és 1,3%-ban özvegy volt az elkövető.

A házasságban sértettek fele részben (50,0%) nőtlen, több mint egynegyed (27,7%) arányban házasságban és több mint egyötöd (22,3%) részben elvált elkövető kényszerítette a nemi cselekményre, illetve eltűrésére.

Az elvált családi állapotú sértettek háromnegyed (75,0%) részben nőtlen és egynegyed (25,0%) arányban elvált elkövető támadta meg.

Az özvegy sértettek sérelmére fele (50,0%) részben házasságban és egynegyed-egy negyed (25,0—25,0%) arányban nőtlen, illetve elvált elkövető valósította meg a bűncselekményt.

A sértettek és az elkövetők családi állapotát összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy a hajadonokat nagyobb részben a házasságban elkövetők támadták meg, a házasságban, elváltak és az özvegyek aránya igen magas, csaknem eléri az esetek háromnegyed (64,8%) részét. A házasságban, elvált, özvegy sértettek sérelmére megvalósított bűncselekmények szóródása igen csekély, fele arányban nőtlenek, fele arányban pedig szintén házasságban élők, elváltak és özvegyek követték el a nemi erőszakot.

5. A sértettek korábbi kapcsolata az elkövetővel, egymáshoz való viszonyuk szerint

Korábban e tárgyban végzett kriminológiai kutatások adatai szerint a sértettek bizonyos, több-kevesebb része már korábban is ismerte közelebbről vagy alkalmilag az elkövetőt.¹²

Azokban az esetekben, amikor az elkövető nem ismeretlen sértettet támadott meg, a korábbi kapcsolat megállapítása már megtörtént. Véleményünk szerint a sértettnek a bűncselekmény létrejöttében való közrehatása, a vicimialis tevékenység megállapítása szempontjából igen lényeges volt annak felderítése, hogy a korábbi ismeretség a személyes kapcsolatokra korlátozódott csupán, avagy ezen túlmenően a bűncselekményt megelőzően fennállt-e kettőjük között eseti, illetve folyamatos szexuális érintkezés is. Mindezeket a sértettnek az elkövetőhöz fűződő viszonyával összefüggésben kívántuk feltárni.

Korábban semmilyen kapcsolata nem volt az elkövetővel a sértettek több mint kétötöd (43,0%) részének, ebből csaknem háromötöd (58,1%) arányban nem is ismerték egymást.

A bűncselekményt megelőzően a sértett és az elkövető között kétötöd (40,0%) részben személyes, majdnem egyötöd (17,0%) arányban szexuális kapcsolat állott fenn.

A szexuális kapcsolatok közül csaknem fele-fele (47,0%—47,0%) arányban többszöri, illetve folyamatos volt a szexuális viszony, 6,0%-ban csupán egyetlen alkalommal jött létre a sértett és az elkövető között nemi érintkezés.

A sértett és az elkövető viszonyát tekintve több mint egyharmad (35,2%) részben édes lányával, egytized (11,8%) arányban nevelt lányával, és több mint kétötödében (23,6%) szeretőjével volt korábbi szexuális kapcsolata az elkövetőnek. Ismerőse volt a sértett az elkövetőnek majdnem 29,4%-ban.

A vérségi-rokoni, illetve nevelési-felügyeleti viszonyban állók közötti szexuális kapcsolat adja az esetek csaknem felét (47,0%).

A sértetteknek és az elkövetőknek a bűncselekményt megelőzően is meglévő kapcsolatát vizsgálva megállapíthatjuk, hogy nagy többségében (70,1%) a kapcsolat személyes volt és csupán az esetek alig több mint egynegyed (29,9%) részében történt egyszeri nemi érintkezés, de inkább folyamatos szexuális viszony.

¹² *Rózsa—Münnich*: szerint az arány meghaladja a bíróság elé került esetek több mint egyharmad (37,5%) részét, a rokoni vagy családi kapcsolatok aránya itt 25,0% i. m. 100. p.; *Légrády*: írja, hogy a korábbi kapcsolat eléri az esetek egyötödét (20,3%) i. m. 205—206. p.

6. A sértetteknek az elkövetőkhöz való viszonya az elkövetők családi állapota és a bűncselekmény minősítése szerint

Miután megállapítottuk a sértetteknek az elkövetőkhöz való viszonyát életkoruk szerint, úgy véltük nem érdektelen, ha vizsgálódásainkat kiterjesztjük arra is, hogy a különböző családi jogállású elkövetők a bűncselekmény milyen minősítésű alakzatát valósították meg a velük eltérő viszonyban lévő sértettek sérelmére.

Az eddigi ismereteink birtokában azt feltételeztük, hogy a házas és elvált elkövetők döntően a függő helyzetet kihasználva, velük vérségi-rokoni, illetve nevelési-felügyeleti viszonyban lévőköt támadnak meg, a nőtlenekre viszont a többes elkövetési formának, idegenek vagy alkalmi ismerősök sérelmére történő elkövetése a jellemző.

Az erőszakos közöszülés alapesetét több mint egyharmad (36,4%) részben nőtlen, kétötöd (40,0%) arányban házas, és csaknem egyenegyedében (22,7%) elvált elkövetők valósították meg. Az erőszakos közöszülés alapesetét özvegy nem követte el.

A nőtlenek közül ismeretlen sértettet támadtak meg több mint kétötöd (62,5%) részben, egyenlő arányban (12,5—12,5%) az elkövetőnek anyja, hozzátartozója, illetve munkatársa volt a passzív alany.

A házas elkövetők aránya a következő: több mint kétötöd (44,4%) részben ismeretlen volt a sértett. Az ismerős sértettek aránya nem éri el az egynegyed részt (22,3%), egyenlő (11,1—11,1%) az előfordulás az anyja, a munkatársak, alkalmi ismerősök sérelmére megvalósított bűncselekményeknek.

Az elváltak háromötöd (60,0%) részben ismeretlen sértettek, kétötöd (40,0%) arányban pedig ismerőseiket támadták meg.

A függőségi viszonyt kihasználva elkövetett bűncselekmények több mint háromötödét (62,5%) házasok, egyötöd (20,8%) részben elváltak, 12,6%-ban nőtlenek valósították meg. Az özvegyek aránya 4,1%.

A házas elkövetők közül kétharmad (66,6%) részben édes lánya, több mint egynegyed (26,6%) arányban pedig nevelt lánya sérelmére valósította meg a bűncselekményt. Nem lehetett a kapcsolatot megállapítani 6,8%-ban. Az édes és a nevelt lányok sérelmére a házasok által elkövetett cselekmények meghaladják az esetek kilencetized (93,3%) részét.

Az elváltak által megvalósított ezen bűncselekmények aránya a következő: háromötöd (60,0%) részben édes lánya és kétötöd arányban (40,0%) nevelt lánya sérelmére követték el a nemi erőszakot.

A nőtlen elkövetők kétharmad (66,6%) részben hozzátartozójukat és egyharmad(33,3%) arányban édes lányukat kényszerítették a szexuális cselekményre.

Az özvegy elkövetők mindegyike édes leányát támadta meg.

Igen sajátosan alakult a *többes megvalósítási forma* az elkövetők családi állapot szerinti megoszlás alapján. E minősített tényállások felét a nőtlenek, több mint kétötöd (45,6%) részét a házasok és 4,4%-ban az elváltak hajtották végre.

A nőtlenek közül egyenlő (30,5—30,3%) arányban a sértett ismerőse, illetve alkalmi ismerőse volt az elkövetőnek és több mint egyötöd (21,7%) volt ismeretlen. A nőtlenek 17,3%-ban korábbi szeretőjüket kényszerítették a közöszülésre.

A házasok csaknem kétötöde (38,0%) ismerőse és egyenlő (28,5—28,5%) arányban ismeretlen személy, illetve alkalmi ismerős sérelmére követte el a bűncselekményt. Nem lehetett a kapcsolatot megállapítani 5,0%-ban.

Özvegyek nem vettek részt csoportosan végrehajtott nemi erőszak elkövetésében.

A *szemérem-elleni erőszak* és minősített esetének, valamint a természet elleni erőszakos fajtalanság és minősített esetének elemzése csekély előfordulási arányuk miatt értékelésre, mélyebb következtetés levonására nem alkalmas. Mindenesetre figyelemre méltó, hogy ezek-

ben az esetekben is döntően rokoni, hozzátartozói vagy ismerősi viszonyban voltak a sértettek az elkövetővel.

A sértetteknek az elkövetőkhöz fűződő viszonyát az elkövetők családi jogállása, valamint a bűncselekmény minősítése szerint vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a nőtlen elkövetők nagyobb részben többes elkövetési formában, a velük rokoni vagy hozzátartozói viszonyban nem lévő sértetteket támadták meg. Megemlítést érdemel viszont, és egyben az elkövetők gátlástalanságára is utal, hogy találtunk olyan eseteket, amikor a nemi érintkezésről vonakodó, illetve a kapcsolatot megszakított korábbi szeretőjüket többedmagukkal kényszerítették a közösülésre. Figyelemre méltó, hogy a házások részvétele a csoportos közösülésekben csaknem eléri a nőtlenek részesedési arányát.

Anyját, édes és nevelt leányát döntően a velük közös háztartásban élő elkövetők, a függő helyzetet kihasználva kényszerítették a szexuális cselekményre, illetve eltérésére.

Ismerősüket és alkalmi ismerősüket túlnyomórészt nőtlenek és házások csoportos elkövetési formában, ismeretlen sértetteket pedig szintén nőtlenek és házások támadták meg. Ez utóbbi csoportba tartozó személyek sérelmére viszont egyenlő arányban követték el az erőszakos közösülés alapesetét és a többek által megvalósított minősített tényállást.

Ez utóbbi adat is megerősíti a korábban is felismert tényt, hogy az ismerősi kapcsolat, a közös szórakozás nagymértékben elősegíti a victimális szituáció kialakítását, a sértetté válás esélyét.¹³ Az ilyen minősítésű cselekmények nem ritkán vendéglátóipari helyeken történt ismerkedéssel vagy szórakozással kezdődtek, amely — főleg az elkövetők részéről — nagymértékű italozással párosult. A szórakozást és italozást az elkövetők vagy sértettek lakásán is folytatták és nem kis mértékben az elfogyasztott alkohol hatására az elkövetők felszólították a társaságban lévő lányokat a csoportos közösülésre, az ún.: „gruppensexre”. Ellenállásuk esetén vagy azonnal kényszerítették a levetkőzésre vagy megengedték, hogy maguk válasszanak szexuális partnert. Ez utóbbi esetben nem ritkán a sértett a többiek jelenlétében, szemük előtt beleegyezéssel közösült az általa kiválasztott személlyel. A nemi aktus befejezése után viszont, amikor a társak is közösülni akartak, a sértett elutasítása vagy vonakodása miatt a jelenlévők erőszakkal vagy fenyegetéssel kényszerítették a velük való szexuális kapcsolatra a sértettet.

7. A sértett viszonya az elkövetőhöz az elkövetés földrajzi helye szerint

A sértett és az elkövető közötti kapcsolat során úgy gondoltuk, nem érdemtelen megvizsgálni kettőjük viszonyát az elkövetés földrajzi helye alapján.

A *Budapesten* létrejött bűncselekmények közül több mint egynegyed (27,3%) részben a passzív alany édes leánya volt az elkövetőnek. Csaknem egyötöde (18,1%) volt ismerőse, majdnem egytized-egytized (9,1—9,1%) arányban szeretője, munkatársa vagy alkalmi ismerőse a sértett az elkövetőnek. Nem ismerték egymást szintén az esetek több mint egynegyed részében (27,3%).

A *vidéki városban* megvalósult bűncselekmények közül több mint egyharmad részben (35,2%) a sértett vérségi-rokoni, illetve nevelési-felügyeleti viszonyban volt az elkövetővel. Az ismerősök és alkalmi ismerősök aránya megegyezik, csaknem eléri az esetek egyötöd-egyötöd (18,9%) részét. Az ismeretlen sértettek részesedése meghaladja az egyötöd (21,6%) részt, munkatársát támadta meg az elkövető 2,7%-ban. Ugyancsak 2,7%-ban a kapcsolatot nem lehetett megállapítani.

Községben az elkövetővel vérségi-rokoni, illetve nevelési-felügyeleti viszonyban lévő sértettek aránya csupán 15,9%. Az ismerősök és ismeretlenek elleni támadások részesedése megegyezik, meghaladja az esetek egynegyed-egynegyed (27,3—27,3%) részét. Alkalmi is-

¹³ Vö. *Rózsa—Münnich*: i. m. 75. p.

merőse volt a passzív alany az elkövetőnek 13,7%-ban, szeretője vagy hozzátartozója 6,8—6,8-ban. Nem lehetett a kapcsolatot megállapítani 2,2%-ban.

A *tanyán* történt bűncselekmények megoszlása a következő: édes lánya, illetve ismerőse volt a sértett az elkövetőnek az esetek több mint egyharmad-egyharmad (37,5—37,5%) arányban. Egynegyed (25,0%) részben ismeretlen volt a sértett.

A *vérségi-rokoni*, illetve *nevelési-felügyeleti* viszonyban lévő sértettek sérelmére létrejött bűncselekmények közül fele arányban vidéki városban, több mint egynegyed (27,0%) részben községben és egyenlő (11,5—11,5%) arányban Budapesten, illetve tanyán valósult meg a nemi erőszak. Budapest területén kívüli elkövetés majdnem eléri az esetek kilenczeted (88,4%) részét.

Az *ismeretlen* sértetteket több mint egytized (11,0%) részben Budapesten, majdnem egyharmad (33,0%) arányban vidéki városban és több mint felében (56,0%) községben és tanyán támadták meg. A Budapesten kívüli elkövetés aránya itt is csaknem eléri az esetek kilenczeted (88,0%) részét. Az *ismerős és alkalmi ismerős* sértettek elkövetési hely szerinti megoszlása a következő: Budapest 7,9%, a vidéki város részvétele meghaladja az esetek egyharmad (36,7%) részét, községben és tanyán valósult meg az esetek több mint fele (55,4%). A fővároson kívüli elkövetés ebben a csoportosításban a legmagasabb, meghaladja az esetek kilenczeted részét (92,1%). Az *alkalmi ismerősök és ismeretlenek* körében legnagyobb a tanyán megvalósított bűncselekmények aránya, meghaladja az esetek felét (51,3%). Több mint egyharmad részben (38,5%) vidéki városban és egytized (10,2%) arányban Budapesten támadták meg a sértetteket. A Budapesten kívüli elkövetés részvétele itt is igen magas, kis híján eléri az esetek kilenczeted részét (89,7%).

A sértetteknek az elkövetőkhöz való viszonyát az elkövetés helye szerint vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az elkövetővel *vérségi-rokoni*, illetve *nevelési-felügyeleti* viszonyban lévő sértettek döntően vidéki városban, községben és tanyán váltak a bűncselekmény alanyaivá. Hasonló a helyzet az ismeretlen sértettek esetében is, az ismerősök körében a főváros területén kívüli elkövetés aránya meghaladja az esetek kilenczeted részét.

A sértett és az elkövető közötti kapcsolat vizsgálata során kapott eredményeket összefoglalva megállapíthatjuk, hogy:

- a passzív alanyok köréből több mint kétharmad részben szereplő húsz éven aluli sértettek sérelmére a bűncselekményt döntően a negyvenedik életévüket meg nem haladott elkövetők valósították meg;
- pedofiliát túlnyomórészt a harmincöt és uralkodóan a harminc éven felüliek követtek el;
- a gerontofilia elkövetői nagyobb részt a középkorúak csoportjából kerültek ki, de majdnem egynegyed részben megvalósult húsz éven aluliak részéről is;
- a harminc éven felüli elkövetők nagy többsége is húsz éven aluli sértettet támadott meg;
- a sértettek döntően nem állottak *vérségi-rokoni*, vagy egyéb más közeli viszonyban az elkövetővel;
- a *vérségi-rokoni*, vagy egyéb más közeli viszony az esetek csaknem egynegyed részét adták, ezen belül túlnyomórészt édes és majdnem kivétel nélkül édes, valamint nevelt lányát kényszerítette nemi kapcsolatra az elkövető;
- ismeretlen személyt támadtak meg az esetek egynegyed részében és a sértettek kétötöd része ismerte korábban is vagy csak alkalmilag az elkövetőt;
- összefüggés áll fenn a sértettek életkora és az elkövetőhöz való viszonyuk között;
- az elkövetővel *vérségi-rokon*, illetve *nevelési-felügyeleti* viszonyban lévő sértettek csaknem kizárólag a fiatalabb korosztály tagjai közül kerültek ki;
- az ismerős, illetve az ismeretlen sértettek ellen elkövetett bűncselekményeknél a

passzív alanyok életkor szerinti megoszlása nagyobb szóródást mutat, de itt is a fiatalabb korosztályok részvétele a meghatározó;

- a vérségi-rokoni, illetve nevelési-felügyeleti viszonyt dominálón a harmincadik életévüket meghaladott elkövetők használták ki a bűncselekmény megvalósítására;
- a fiatalabb elkövetők korosztályának részesedési aránya itt is nagyobb szóródást mutat, de az általuk ismeretlen és alkalmi ismerősök sérelmére megvalósított bűncselekmények adják az esetek felét;
- a hajadonokat túlnyomórészt a házasság és döntően a házasság és már korábban is házassági kötelékben élt elkövetők kényszerítették a szexuális cselekményre. A nőtlen elkövetők aránya alig haladja meg az esetek egyharmad részét;
- a házasság és korábban már házassági kötelékben élt sértetteket fele részben nőtlenek támadták meg;
- a sértettek nagyobb részének korábban is volt — személyes vagy szexuális — kapcsolata az elkövetővel;
- csaknem kétötöd arányban az elkövetővel való korábbi kapcsolat szexuális tartalmú is volt. Az esetek döntő hányadában a szexuális kapcsolat többszörösen ismétlődött és folyamatosan tartott;
- a korábbi szexuális kapcsolatot az elkövető túlnyomórészt édes és nevelt lányával folytatta;
- a nőtlen elkövetők több mint fele részben a velük vérségi-rokoni, illetve nevelési-felügyeleti viszonyban nem lévő sértetteket csoportosan támadták meg;
- a házassági családi állapotú elkövetők kétötöde is részt vett a csoportos elkövetésben, kisebb arányban édes és nevelt lányukat kényszerítették a szexuális cselekményre;
- a házasság részesedése az erőszakos közönség alapesete és a függő helyzet kihasználásával megvalósított minősített tényállás elkövetésében meghaladja a nőtlenek, elváltak és özvegyek arányát;
- a természet elleni erőszakos fajtalanság összes esetét nőtlen elkövető, nagyobb részt ismerőse sérelmére követte el;
- igen nagy az elkövetővel ismeretségi és alkalmi ismeretségi viszonyban lévő sértettek victimális veszélyeztetettsége az erőszakos közönség alapesete és a többes elkövetés minősített alakzata létrejöttében;
- a fővárosban az elkövetővel vérségi kapcsolatban lévő, illetve ismeretlen sértettek sérelmére azonos arányban valósult meg a bűncselekmény;
- a vérségi, illetve rokoni kapcsolatot kihasználva történő elkövetés a Budapesten kívüli területekre jellemző, csaknem elérte az esetek kilenctized részét. A sértettek döntően az elkövetővel közös háztartásban éltek;
- az ismeretlen sértetteket nagyjából közszélességben és tanyán támadták meg. A főváros területén kívüli elkövetés az uralkodó;
- az alkalmi ismerősöket és ismeretleneket is dominálón vidéken kényszerítették a nemi kapcsolatra.

C) A sértettek magatartása a bűncselekmény létrejöttékor

1. A sértettek magatartása az elhatározáskor és az elkövetéskor

A sértettnek a bűncselekmény létrejöttékor tanúsított magatartásának felderítése során elsőként azt vizsgáltuk meg, hogyan viselkedett a sértett az elkövető elhatározásának stádiumában, illetve a bűncselekmény megvalósulási szakaszában, vagyis az elkövetés előtt és alatt.

Az elkövetőkben a bűncselekmény végrehajtására irányuló szándék kialakulásakor, az elhatározás idején, a sértettek magatartása elutasító volt az esetek csaknem háromnegyed (73,0%) részében. Közömbös és csendes volt a sértettek 15,0%-a, kacérkodónak, biztatónak és bizalmaskodónak 11,0%-ban minősült a sértett magatartása, szexuális kapcsolatra nyíltan tett ajánlatot 1,0%.

A bűncselekmény elkövetése alatt ellenállást tanúsító sértettek aránya csaknem eléri az esetek kilenctized (87,0%) részét, csendesen egytizedük (10,0%) viselkedett és csupán 3,0% kacérkodott a végrehajtás alatt az elkövetővel.

Az elhatározáskor elutasító magatartást tanúsító sértettek csaknem mindegyike (97,2%) védekezett az elkövetéskor, 2,8% csendesen viselkedett. A bűncselekményt megelőzően közömbösen és csendesen viselkedő sértettek csaknem felerészben (46,6%) az elkövetés alatt is csendesek voltak, nagyobb arányban (53,4%) azonban ellenálltak.

A korábban kacérkodó, biztató és bizalmaskodó csoportból csaknem háromnegyed részben (72,5%) az elkövetés alatt már védekeztek és majdnem egytized részben (9,2%) csendesek maradtak; a tovább is kacérkodók részesedése alig maradt el az esetek egyötöd (18,3%) részétől.

A megelőzően szexuális kapcsolat létesítésére ajánlatot tett sértett a továbbiak során is kacérkodott az elkövetővel.

A bűncselekmény végrehajtása alatt védekező sértettek több mint négyötöd (81,6%) része már korábban is elutasította a közeledést, csaknem egytized (9,2%) arányban közömbösök és csendesek voltak és szintén 9,2% kacérkodott, bizalmaskodott, illetve biztatta az elkövetőt.

A bűncselekmény véghezvitele alatt is kacérkodó sértettek mindegyike megelőzően is bizalmaskodott az elkövetővel, illetve a szexuális kapcsolat létesítésére tett ajánlatot.

A sértettnek a bűncselekményt megelőző és a végrehajtás alatt tanúsított magatartását elemezve megállapíthatjuk, hogy a támadás ellen védekező sértettek uralkodó része már eleve elutasító magatartást tanúsított, sőt azon személyek többsége is megpróbált ellenállni, akik korábban bizalmaskodtak, kacérkodtak az elkövetővel, illetve biztatták őket.

2. A sértettek és az elkövetők magatartása a bűncselekmény végrehajtása alatt

A bűncselekmény végrehajtása alatt történtek jobb megismerése érdekében megvizsgáltuk azt is, hogy az elkövetők a támadás nyílt, váratlan vagy orvul végrehajtott formáját választották, és a sértettek milyen magatartást tanúsítottak az eltérő támadási alakzatokkal szemben.

Nyíltan támadtak az elkövetők az esetek több mint háromnegyed (76,0%) és orvul csaknem egynegyed (24,0%) részében.

A nyílt támadásokkal a sértettek több mint négyötöd (85,5%) része szállt szembe, védekezett, egytized (10,5%) arányban csendes volt a passzív alany és 4,0%-a volt csendes.

A bűncselekmény végrehajtása alatt védekező sértettek csaknem háromnegyed (74,7%) részét nyíltan és több mint egynegyedét (25,3%) orvul támadták meg.

A csendes sértettek nyolctized (80,0%) részét szintén nyíltan, egyötödét (20,0%) pedig orvul támadták meg.

A kihívó, kacérkodó sértettek mindegyike ellen nyíltan támadott az elkövető.¹⁴

¹⁴ Rózsa—Münnich a váratlanul támadók arányát a bíróság elé került ügyek 37,5%-ában határozza meg. i. m. 97. p.

A sértettnek és az elkövetőnek a bűncselekmény véghezvitele alatti magatartását értékelve összegzőként megállapíthatjuk, hogy az elkövetők több mint háromnegyed részben a támadás nyílt formáját választották és a sértettek csaknem kilenc-tized részben védekeztek, illetve csendesen viselkedtek.

3. A sértett és az elkövető alkoholfogyasztása a bűncselekmény létrejöttékor

A bűncselekmény elhatározását befolyásoló tényezők vizsgálatánál már megállapítottuk, hogy az elkövetők csaknem kilenc-tized (88,0%) része fogyasztott — kisebb vagy nagyobb mértékben — alkoholt a bűncselekmény végrehajtása előtt és 14,7% volt alkoholista vagy rendszeres alkoholfogyasztó.

A sértettek alkoholfogyasztását tekintve megállapíthatjuk, hogy a bűncselekmény megvalósításakor a sértettek egynegyed (25,0%) része volt ittas, szemben az elkövetőkkel, amelyek részesezési aránya majdnem elérte az esetek kilenc-tized (88,0%) részét. Amíg az ittas elkövetők aránya több mint háromszorosa a szeszesezített fogyasztott sértettek arányának, addig az alkoholt nem fogyasztott sértettek részesezésése hatszor nagyobb, az elkövetők azonos csoportja részesezési arányának.

A sértettek között nem találtunk alkoholistát vagy rendszeres szeszesezített fogyasztót.

A sértettnek a bűncselekmény létrejöttékor tanúsított magatartását vizsgálva megállapíthatjuk, hogy:

- a sértettek túlnyomó többsége már a bűncselekmény végrehajtására irányuló elkövetői elhatározáskor elutasító magatartást tanúsított;
- a sértettek döntő többsége védekezett az elkövetés alatt;
- a korábban elutasító magatartást tanúsító sértettek csaknem kivétel nélkül a bűncselekmény véghezvitele alatt védekeztek;
- a megelőzően bizalmaskodó sértettek a bűncselekmény elkövetése alatt dominálónan már védekeztek;
- az esetek nagy többségében nyíltan támadott az elkövető;
- a sértettek uralkodó hányada védekezett nemcsak a nyíltan, hanem az orvul támadókkal szemben is;
- a sértettek szexuális érdeke csaknem kivétel nélkül ellentétes volt az elkövetőétől.
- társadalmi megbecsülésüket és egyéb érdekeiket tekintve a semleges viszony aránya mindhárom esetben csaknem háromszoros volt az azonos érdekeknek;
- a sértettek csupán egynegyed része volt ittas az elkövetéskor.

КАЛЬМАН МЕРИНЬИ

ВОПРОСЫ ВИКТИМОЛОГИИ НАСИЛЬСТВЕННЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ ПОЛОВОЙ МОРАЛИ

(Резюме)

В последние полтора десятилетия отечественные криминологические исследования все большее значение придают роли потерпевших-жертв в возникновении и совершении преступлений. Специалисты криминологи не только в своих теоретических работах рассматривали возможность превращения в потерпевших-жертв преступления, но и провели такие эмпирические исследования, в которых — в интересах более глубокого раскрытия причин и обстоятельств возникновения преступлений — проанализировали процесс, условия и возможные определения превращения в потерпевшего-жертву.

Подобные исследования проводит и автор данной работы, пытаясь раскрыть в ней влияние и роль потерпевших в возникновении и совершении насильственных преступлений против половой морали. В соответствии с господствующей точкой зрения наибольшее влияние потерпевших-жертв проявляется в тех группах преступлений, где совершенное нападение было непосредственным и возникла угроза или нарушение телесной целостности подвергающихся нападению. К таким преступлениям относятся: преступления против жизни и телесной целостности, различные виды насильственных половых преступлений, а также случаи насильственных нападений, направленных против отдельного имущества.

В соответствии с вышеизложенным данный труд основательно рассматривает основные характеристики личности потерпевших насильственных преступлений против половой морали, различные формы отношений между потерпевшими и совершившими преступления, а также поведение потерпевших в момент возникновения и совершения преступлений.